

לאמא

דברים שנאמרו לזכרה
של אסתר אלכסנדר,
קיבוץ תמוז, 29.4.2005

:: עמיר אלכסנדר

הונגריה, האדמירל הורטי, נחלץ לעזרתם והורה שלא צריך להחזיר חובות ליהודים. כתוצאה מכך, סבי איבד את החנות והמשפחה נותרה בחוסר כל. במהרה עברו לגור בבית הסב בעיירה נאדג'טון, שם בילתה אמא את שנות ילדותה המוקדמות. בגיל 9 עברה עם משפחתה לבודפשט, שם היה אביה לגובה המיסים של הקהילה היהודית האורתודוקסית.

כבר בימים אלו של עוני ומחסור גילתה אמי עצמאות ונחישות. בבית הספר היסודי של העיירה, ולאחר מכן בבית הספר של הקהילה האורתודוקסית בבודפשט ובתיכון של הקהילה הרפורמית היא היתה תלמידה מצטיינת בכל התחומים, ולעולם לא הסתפקה בציון של פחות ממעולה. אבל החוויה המשמעותית ביותר מבחינתה בתקופה זו היתה הצטרפותה בגיל 12 לתנועת השומר הצעיר - תנועה ציונית, סוציאליסטית, וחשוב מכל - חילונית. לאמא, שגדלה בבית דתי ושכל חייה אהבה את זמירות בית הכנסת, העזיבה את הדת היתה צעד מכריע שהשפיע על חייה מאותו זמן ואילך.

עם כניסת הגרמנים להונגריה באביב 1944 התחילה עבור אמא תקופה של פחות משנה, שהיתה עבורה כחיים שלמים. בחודשים הראשונים, כשאייכמן שלח את המוני יהודי הונגריה ברכבות לאושוויץ, התחבאה אמא עם משפחתה בבית משפחות שונות. לאחר מכן יצרה קשר עם חבריה בשומר הצעיר והפכה, בגיל 14, לפעילה במחתרת הציונית. באותה תקופה עסקה המחתרת בחלוקת מסמכים אמיתיים ומוזיפים שנקראו 'שוצפאסים' ליהודים בכל רחבי העיר בודפשט. מסמכים אלו הונפקו בידי הקונסול השוויצרי, חסיד אומות העולם קארל לויץ, והצהירו שנושאם הוא תחת חסות הקונסוליה

אני מסתכל סביבי היום ורואה אנשים שונים ומגוונים שבאו לזכור את אמי: צעירים וצעירים פחות, חילוניים ודתיים, קיבוצניקים ואנשי אקדמיה, עובדי כפיים ואנשי ציבור. המגוון הוא רחב כל-כך שדומה שלא אדם אחד באו לזכור, אלא כמה וכמה אנשים שונים. וזה נראה לי מתאים מאד לאמא שלי, שב-75 שנותיה הספיקה לחיות כמה וכמה "חיים" שלמים בזה אחר זה ובכל פרק בחייה השאירה רושם עמוק על האנשים שפגשה בדרכה. ביום זה שבו התכנסנו לזכור את אמא, רציני לספר ולהזכיר כמה מפרקי החיים האלו שעברה. ודאי שמה שאזכיר אינו ממצה את סיפורה, ויש פה אנשים מכל פרק בחייה הזוכרים ויודעים את הדברים טוב ממני. אבל אולי, מתוך אזכור כמה פרשיות בחייה אוכל להבין טוב יותר מי היא האישה שרבים כל כך ושונים כל כך באו לזכור.

אמא היתה עניה בילדותה, אך היא לא נולדה בעוני אביה היה חייל בצבא הקיסר פרנץ יוזף במלחמת העולם הראשונה, ולאחר מכן ירש את העסק המשפחתי, חנות לאספקת ציוד לאיכרים סביב עיר השדה ואץ שבהונגריה. סבי אמנם לא היה עשיר, אך עני ודאי שלא היה כשאמא, שנקראה אז ורה נוימן, נולדה באוגוסט 1929. אולם שבועות ספורים לאחר מכן התמוטטה הבורסה בניו יורק, וגלי הזעזוע הכלכליים הגיעו במהרה גם להונגריה. האיכרים, שכאז כן היום נזקקו לאשראי כדי לרכוש את הציוד הנחוץ להם, התקשו לשלם את חובותיהם. שליט

כששאלתי אותה פעם מדוע ויתרה על קריירה דיפלומטית בשחת החוץ ההונגרי לטובת עתיד מעורפל במדינה שזה עתה קמה, השיבה לי בפשטות: "הייתי ציונית" אמרה. בשבילה היתה זו בחירה מובנת מאליה.

אבי עשה חייל כמדען ויצר קשרים עם עמיתים בכל רחבי העולם. אמא, שהיתה פליטה שנים ספורות לפני כן, הפכה לאשת חברה מוכרת בעולם האקדמי וידידה אישית של כמה מגדולי המדענים בעולם - בהם גם חתני פרס נובל.

"מה פתאום. אף אחד מאיתנו לא חשב שנצא מזה בחיים." "אבל" היא הוסיפה, "תמיד, תמיד ידעתי שבסוף ננצח. אפילו ברגעים הקשים והאפלים ביותר, אף פעם לא עלה בדעתי שיכול להיות שלא ננצח."

חברתיים, פירסמה מאמרים בעיתונות היומית ובכתבי עת אקדמיים ויצאה לסיורי הרצאות בכל רחבי הארץ. לא ארחיב פה על משנתה הכלכלית של אמא - אחרים פה דיברו ועוד ידברו על תרומתה לחשיבה הכלכלית. אומר רק שאת כל אומץ הלב והנחישות של לוחמת המחתרת הסוציאליסטית הביאה אמא גם למאבק למען חברה צודקת יותר במדינת ישראל.

מה ניתן אם כן לומר על אמא, שחיה כל כך הרבה מסכות חיים שלמות בזו אחר זו? מי היא האישה שנגעה באנשים כה רבים בזמנים ובהקשרים שונים? אני חושב שניתן למצות זאת בשיחה שהיתה לי עם אמא לפני שנים רבות. שאלתי אותה פעם: "אמא, אז במחלת הונוגריה, האם חשבת שתשרדי?" "לא", השיבה בהחלטיות, "מה פתאום. אף אחד מאיתנו לא חשב שנצא מזה בחיים." "אבל" היא הוסיפה, "תמיד, תמיד ידעתי שבסוף ננצח. אפילו ברגעים הקשים והאפלים ביותר, אף פעם לא עלה בדעתי שיכול להיות שלא ננצח."

וזה, אני חושב, אומר הרבה על מי שאמא שלי היתה: הנערה הנרדפת שהפכה ללוחמת מחתרת. הפליטה העניה שהפכה לבת בית אצל גדולי עולם המדע. אשת החברה האקדמית שהפכה ללוחמת למען צדק חברתי במדינת ישראל - ולא רק במדינת ישראל.

דרך כל תהפוכות הגורל שעברו עליה, וכל מסכות החיים שחייתה, תמיד האמינה אמא שלי בעתיד טוב יותר, צודק יותר, ונכון יותר לה אישית, וגם לחברה כולה. והיא ידעה שתמיד תמיד תילחם כדי להגיע אל אותו עולם טוב יותר, ולעולם, לעולם לא תוותר.

אמא - עברו 60 שנה מאז ימי המחתרת בבודפשט, ובמאבק הזה, הפעם, לא שרדת. אבל אני רוצה להגיד לך שאפילו עכשיו, ולמרות שקשה, קשה בלעדית, אף פעם לא עולה בדעתי שיכול להיות שלא ננצח.

השוויצריה. תפקידה של אמא היה לשוטט ברחבי העיר עם תיקים מלאי מסמכים, ולחלק אותם בנקודות איסוף שנקבעו מראש. התפקיד היה מסוכן ביותר, ואמנם שלוש פעמים עצרה המשטרה הפשיסטית את אמא בדרכה. פעמיים הצליחה להימלט, אך בפעם השלישית נכלאה במטה המשטרה על גדות הדונה (דנובה). באותו לילה פשטו מאות מפציצים אמריקאים על העיר ובניין המשטרה נחרב בחלקו. אמא טיפסה מבין ההרסות והתחבאה בחורשה על גדות הנהר, שם שמעה את הפשיסטים יורים בעצורים שנשארו על גדות הנהר. ב-2004 קיבלה אמא עיטור מממשלת הונגריה על גבורתה בלחימה בנאצים. עם סיום המלחמה נפתח פרק חדש בחייה של אמא. בשנים אלו היתה לבת טיפוחיה של המפלגה הקומוניסטית ששלטה בהונגריה. הרקע ה"פרולטרי" שלה, חברותה במחתרת האנטי-פשיסטית, והשכלתה הנרחבת בכתבי מרקס ולנין, הפכו אותה למועמדת אידיאלית לקידום. בעזרת המפלגה קיבלה עבודה במפעל לייצור מנועי חשמל, ולאחר מכן נשלחה לקורס הכשרה לדיפלומטים צעירים. עתידה נראה מובטח, אך כאשר חבריה מהשומר הצעיר הודיעו לה שהם מתארגנים לעליה לארץ, עזבה הכל והצטרפה אליהם ללא היסוס. כששאלתי אותה פעם מדוע ויתרה על קריירה דיפלומטית בשרות החוץ ההונגרי לטובת עתיד מעורפל במדינה שזה עתה קמה, השיבה לי בפשטות: "הייתי ציונית" אמרה. בשבילה היתה זו בחירה מובנת מאליה. אמא פתחה שוב מסכת חיים חדשה כשהגיעה לנמל חיפה באוגוסט 1949 כעולה חדשה חסרת כל - אחת ממאות אלפים שהציפו אז את הארץ. תוך חודשים ספורים נרשמה ללימודי כלכלה וסטטיסטיקה באוניברסיטה העברית והחלה בפעילות פוליטית במסגרת תא הסטודנטים של מפ"ם. היא הכירה את אבי שלמה, אז סטודנט צעיר ומבטיח לפיזיקה, התחתנה והקימה משפחה. בשנים אלו נולדו גם אנו, שלשת ילדיה - מיכל, ניצה ואני. אבי עשה חייל כמדען ויצר קשרים עם עמיתים בכל רחבי העולם. אמא, שהיתה פליטה שנים ספורות לפני כן, הפכה לאשת חברה מוכרת בעולם האקדמי וידידה אישית של כמה מגדולי המדענים בעולם - בהם גם חתני פרס נובל.

לאמא היו אז חיים טובים ונוחים גם כאשר אקדמיה בארץ וגם בסיריה בעולם עם אבי. אבל לה זה לא הספיק. בשנות השבעים, ככלכלנית ממשרד ראש הממשלה, החלה לפתח את התיאוריה הכלכלית המהפכנית שבזכותה היא ידועה עד היום. היא יצרה קשרים חדשים עם התנועה הקיבוצית, תנועות הנוער, וארגונים